

SVENSKA
FORNMINNESFÖRENINGENS
TIDSKRIFT.

ÅTTONDE BANDET.

1:a häftet.

INNEHÅLL:

	Sid.
NORDIN, FREDRIK, Fornlemningar vid Bjers i Hejnums socken på Gotland, på Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens bekostnad undersökta år 1885. Med 6 fig.	1.
SALIN, BERNHARD, Altarprydnaden från Broddetorps kyrka. Med 1 pl. och 9 fig. i texten.....	24.
UPMARK, GUSTAF, Vadstena slott 1545—1620. I. Med 10 fig.	53.
HILDEBRAND, HANS, De inhemska förutsättningarna för vår medeltids konst. Med 11 fig.....	71.

De inhemska förutsättningarna för vår medeltids konst.

Af

Hans Hildebrand.

Den uppgift, som blifvit mig förelagd, att under denna termin föreläsa öfver den svenska medeltidens konsthistoria, är ganska vansklig, ty ännu äro icke de förarbeten utförda, som erfordras för att behandlingen skall blifva fullständig. Först sent började man hos oss egna sig åt studiet af den äldre inhemska konsten — det hade varit väl, om man hade börjat tidigare, ty då hade helt visst månget minnesmärke, som nu är ohjelpigt förloradt, funnits kvar — och få voro de, som ledde studierna in i den nya riktningen. Carl Georg Brunius, Tegnér's efterträdare på den grekiska lärostolen i Lund, tidigt intresserad för fosterländska minnen, utgaf år 1836 en beskrifning öfver Lunds domkyrka, företog två år senare en resa genom vestra Sverige, för att studera dervarande äldre byggnadsverk, beskref den ena äldre byggnaden efter den andra, utgaf år 1850 sitt stora arbete *Skånes konsthistoria för medeltiden* o. s. v. Nils Månsson Mandelgren hade under arbete vid konstskolan i Köpenhamn åren 1838—1842 kommit i beröring med den danske konsthistorikern N. L. Høyen och hans intresse hade derigenom blifvit väckt för minnen af medeltidens konst. År 1846 begynte han sina färder genom Sverige för att afteckna hvad ännu fanns kvar. Brunius utgaf en serie monografier, Mandelgren samlade material, August Sohlman, som år 1849 anställdes som lärare vid Konstakademien i Stockholm, uppgjorde den stora planen icke blott att öka iakttagelserna och afbildningarna, utan ock att samman-

Denna uppsats utgör början till mina föreläsningar vid Stockholms Högskola vårterminen 1891 öfver svenska medeltidens konst, i lindrigt omarbetadt skick. De här införda träsnitten tillhöra alla K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien.

fatta studierna af dem till en framställning af den svenska konstens utveckling från äldsta till nyare tider. Hans tid och krafter togos dock alltför snart i anspråk för andra intressen och hans arbete för Sveriges konsthistoria blef allenast ett fragment.

Sedan år 1850 hafva förarbeten till den slutliga framställningen af den svenska medeltidens konst oafbrutet fortgått i form af insamlande af material och bearbetande af enskilda delar. Det mest betydande materialet finnes nu förvaradt i det antiqvarisk-topografiska arkivet, hvilket blifvit bildadt vid sidan af Statens Historiska Museum och så vuxit i betydenhet, att det i de nya stadgar, som förlidet år gäfvos K. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien, finnes upptaget såsom en särskild, åt Akademiens vård anförtrord statssamling. Men äfven med tillgång till detta storartade material känner man sig förlägen inför uppgiften att teckna den svenska medeltidens utveckling med afseende på konsten: än är icke allt materialet studeradt, ännu märker man snart än här, än der en lucka som behöfver fyllas, innan man kan med trygghet gå vidare.

Jag ämnar ej här ingå i en närmare redogörelse för medeltidens gränser i vårt land. I en följande föreläsning får jag tillfälle att omtala, huru omvändelseverket fortgick i vårt land och att dermed gifva ett detaljeradt svar på frågan om vår medeltids början. I de sista föreläsningarna hoppas jag få tillfälle att visa, huruledes renässansens smak och uppfattning småningom vinna insteg i vårt land, huru de till en tid upptagas af medeltidskonstnärerna som ett nytt element, huru de omsider, på den förra utvecklingens bekostnad, herska enväldigt. För i dag kan det vara tillräckligt att framhålla, att medeltiden i våra bygder varade drygt 400 år, att den inleddes med det svenska folkets omvändelse till kristendomen, under loppet af 1000-talet. Medan jag ännu är upptagen af inledningen vill jag tillägga, att jag i min framställning af vår medeltidskonst kommer att egna uppmärksamhet åt konstens utveckling äfven inom de landskap, hvilka, nu svenska, på 1000-talet icke lydde under den svenska kronans välde, Skåne, Halland, Blekinge, Bohuslän, af hvilka det först nämnda ännu är rikt på dyrbara minnen af medeltidens konst.

I den fornordiska litteraturen betecknas omvändelsen till kristendomen såsom antagande af en ny sed. Uttrycket är korrekt, det var icke allenast en ny tro, som infördes, i sällskap med denna

följde mycket annat, som, i utlandet utbildadt, småningom gjorde sig gällande inom vårt aflägsat liggande land. Det nya var dels sådant, som stod i den närmaste förbindelse med den nya tron och den nya gudstjensten, dels sådant som med den stod i fjärrare sammanhang. I den svenska utvecklingen spelar därför upptagandet af medeltidsväsendet en mycket stor roll. Äfven tidigare hade man gång efter annan erfarit inflytanden utifrån, men aldrig hade dessa varit så genomgripande som det, hvilket upptogs vid medeltidens början: det var så mycket nytt, som då lånades. Men det nya var icke den enda faktor, som blef bestämmande för medeltidens karakter i vårt land. Medeltidens folk var detsamma, som bebott vårt land under den hedna tidens skeden; äfven när man upptager så mycket nytt som vid medeltidens början, går det ej lika lätt som när man lägger af en gammal klädnad för att sätta på sig en ny. Det var ej folket som var detsamma, utan ock anlagen, lynnena, smaken. Till hvad man redan hade upptog man det nya. Låt vara att somt af det tidigare, med hvilket det nya ej kunde förlikas, fick träda tillbaka och försvinna, men det förut under långa tider utbildade inhemska väsendet är en icke mindre vigtig faktor, som vi måste lika noggrannt studera som det utländska väsendet, ifall vi vilja rätt förstå vår medeltids konst, åtminstone under denna tidigare del. Vi skola därför nu allra främst se till, hvilka förutsättningarna voro under vårt folks hedna tid för inträde i den konstverksamhet, som är för medeltiden karakteristisk.

De första bönehus (*oratoria*) och kyrkor, som uppfördes i Sverige, voro af trä. Om deras utseende känna vi intet, alldenstund byggnader af ett så förgämligt material ej kunnat motstå verkingarna af så många århundraden; för öfrigt torde i de allra flesta fall dessa tidigaste kyrkobyggnader hafva ganska snart fått vika för varaktigare byggnader. Den kristna gudstjenstens behof torde hafva utöfvat något inflytande på dessa tidiga träkyrkors plan: altaret måste hafva fått en framstående plats, skilnad var troligen gjord mellan de delar af byggnaden, som voro afsedda för presterna och för menigheten. Byggnadssättet har sannolikt varit bestämdt af de vanor, som under Nordens hedna tid hade utbredt sig med afseende på träkonstruktionen, ej heller torde dessa små kyrkor hafva alldeles saknat skurna prydnader eller olikfärgade bonader, då sådana, enligt fornsagornas vittnesbörd, förekommo i de enskildes boningar.

Rörande vår hedna tids byggnadskonst veta vi ytterligt litet. Tomtningar af hus äro visserligen bevarade i olika delar af Sverige, men af sjelfva byggnaden förekommer intet annat än grundformen, dessa tomtningar tillhöra för öfrigt en ganska tidig del af jernåldern. De isländska sagorna meddela visserligen spridda upplysningar om husen, men, då förhållandena i detalj mången gång voro i de nordiska landen olika, är det omöjligt att med bestämdhet säga, huruvida allt, som förtäljes om det isländska, det norska huset, får utan vidare tillämpas på det fornsvenska. Men om vi således veta till ytterlighet litet om hedna tidens byggnadskonst i Sverige, så kan detta i förhandenvarande fall vara likgiltigt, ty det är icke tänkbart, att den hedna byggnadskonsten i vårt land utöfvat något egentligt inflytande på medeltidens. Den hedna tidens material var trä; då murbruket icke var känt, kunde man ej uppföra höga murar med anspråk på varaktighet, medeltidens förnämsta material var sten, och förde kristendomens förkunnare med sig från utlandet kännedomen om murbrukets beredning och stenbyggnaders uppförande. Grundplanen för den tidigare medeltidens kyrkor är lånad direkt från utlandet. Man har fäst vikt dervid, att de isländska sagornas beskrifningar af de hedna templen (*hof* — sådana hafva funnits äfven i Sverige, hvilket antydes bland annat af ortnamn, men om deras utseende hos oss, känna vi intet —) antyda en viss likhet i grundplanen med den kristna kyrkan d. v. s. föreningen af ett längre och bredare långhus, afsedt för menigheten, samt ett korliknande utsprång, afsedt för det allra heligaste. Men sagornas affattningstid är så pass sen, att deras skildring kan i väsentlig mon hafva rönt intryck från utseendet af de för sagoförfattarne välbekanta kyrkorna. Ett drag hade helt visst det fornsvenska huset gemensamt med de äldre kyrkorna i vårt land, den sparsamma belysningen, som kom ofvanifrån, i huset från ett hål i taket, i kyrkan från små fönster, som sutto högre än menighetens hufvud. Men ej heller här har någon direkt inverkan egt rum. Den romanska basiliketypen, som småningom vann insteg i vårt land, härstammade från den fornkristna basilikan, hvilken åter i sin ordning härstammade från det romerska huset med dess atrium, genom hvilket ljuset strömmade ned i byggnaden. Det är den allmänna ariska seden att bygga huset, som vållar likheterna.¹

¹ Jfr denna tidskrifts fjerde band s. 192 f.

Med de gamla husen har deras utstyrrel af sniderier och brokiga bonader försvunnit. Af den hedna tidens sniderier i allmänhet har ytterst litet blifvit bevaradt, af målningar från samma tid ännu mindre: de mest talande vittnesbörden om dessa konststarters forna tillstånd hafva lemnats af föremål, som hittats i det bekanta vikingaskeppet från Gokstad.

Till all lycka finnes det ett medel att göra oss någon föreställning om karakteren af det gamla snideriet, som bör hafva spelat en så betydande roll i våra förfäders byggnader, och detta är att gifva akt på de alster af metalltekniken, som blifvit åt oss bevarade i så stort antal. Det är visserligen förenadt med någon vansklighet att från arbetet inom en teknik sluta till arbetet inom en annan, men med iakttagande af nödig varsamhet kan man likväl komma till tryggade resultat.

Först af allt finna vi inom metallteknikens område en stor rikedom på arbetssätt: smide, gjutning, ciselering, pressning af guldplåtar, anbringande af filigran å guld och silfver, plattering med silfver, inläggning af niello å silfverytor. Alla dessa metoder behandlades med synnerlig skicklighet. Deraf böra vi vara berättigade till den slutsatsen: de, som inom metallteknikens område egde en så synnerlig skicklighet, kunna ej inom andra områden, der räämnet icke beredde större svårigheter än metallen, visat mindre skicklighet. Att våra förfäder under den hedna tiden voro skickliga träsnidare och att de kunde i de kristna kyrkorna till deras utsirande göra bruk af den fäderneärfda skickligheten i detta afseende — att draga den slutsatsen kan icke vara oförsigtigt. Men skickligheten att bearbeta metallen innebär icke ett giltigt vittnesbörd med afseende på förmågan att behandla stenen. Ty stenen är ett hårdare material, derföre svårt att bearbeta, men på samma gång ytterst varaktigt. Derföre, om Sveriges hedna inbyggare hade haft för sed att utföra sina skulpturverk i sten, borde af dessa åtminstone några hafva bevarats intill vår tid.

Men finnes icke sådana bevarade? De gotländska bildstenarne och runstenarne? Jo, dessa finnas, men de visa allra bäst, att våra hedna förfäder voro ganska tafatta, när det var fråga om att behandla stenen.

De s. k. bildstenarne på Gotland utgöra en ganska märklig grupp af minnesmärken, hvilka ännu icke blifvit på ett tillfredsställande sätt studerade. Bevis finnas icke att någon af dem tillhör

en tidigare period än järnåldern, om än å de tidigaste bildstenarne ornament förekomma, som mera påminna om bronsålderns än om järnålderns formverld. Dessa tidigaste bildstenar visa förnämligast tecknade ornament med insänkta partier. De senare bildstenarna, tillhörande den hedna tidens senaste del, hafva den ena sidans yta upptagen af figurer och tillhöra derigenom ett vida högre utvecklingsstadium; det är af deras framställningar, som bildstenarna fått sitt namn. Men trots rikedom af bilder kunna vi icke sätta bildstenarna högt. Bilderna äro visserligen upphöjda, men de äro fullkomligt plana och upphöjningen beror helt enkelt derpå, att tomrummen mellan de å stenen tecknade figurerna blifvit insänkta, med en plan bottenyta. Bildstenarna bestå af kalksten, som var lätt att bearbeta. Figurerna äro enkla och temligen otympliga, man kan med fog kalla dem skematiska. De äro det oaktadt af intresse, emedan deras ämnen åtminstone stundom äro af mytologisk art.

Fastlandets runstenar äro i regeln af granit eller gneis, hårda stenslag, som icke lockade till utförande af reliefbilder. Å dessa runstenar se vi derföre regelbundet endast teckningar, runorna, kantlinierna, som omgifva runraden, en ormslinga, i hvilken runorna voro anbragta, understundom äfven andra figurer. En af de rikaste framställningarna finna vi å de s. k. Sigurdsristningarna i Södermanland. Runraden är anbragt å en slingrad orm, hvilken tydligen skall föreställa mytens Fafne, ty denna orm är genomborrad af ett svärd, som hålles af den hopkrupne Sigurd: han hade gömt sig i en grop och gaf Fafne banesåret, då denne ringlade sig fram öfver groppen. Inom slingan förekomma framställningar af de tilldragelser, som närmast följde efter Fafnes död. Då dessa framställningar i tidigare arbeten blifvit utförligt skildrade, vill jag icke här inlåta mig på en redogörelse för dem, utan nöjer mig med att hänvisa till fig. 1, som visar en af dessa Sigurdsristningar, samt att framhålla, huruledes de döda föremålen, hammaren, tången, städet och blåsbälgen äro fullt karakteristiskt utförda, under det att de menliga figurerna äro i högsta grad otympliga. Denna runristning tillhör midten af 1000-talet, just den tid då kristendomen på allvar vann insteg i mellersta Sverige. De menliga gestalter, som förekomma utförda i metall, äro lika otympliga, och kunna vi derföre med full säkerhet draga den slutsatsen, att våra hedna förfäder ännu icke vid den tid då kristendomen rotfäste sig i deras

bygder voro mäktige af en konstverksamhet i ordets egentliga mening. Jag skall strax återkomma till detta ämne.

Vi vända nu åter till de i metall utförda arbetena och egna i första rummet vår uppmärksamhet åt sjelfva formgifningen. Vi behöfva icke se oss vida omkring, för att finna, att man var rädd för vida, enformiga ytor. Man gjorde en bestämd skilnad mellan hvad vi kunna kalla aktiva och passiva delar. Med aktiva förstår jag sådana, som kunna anses utgöra föremålets stomme: ytterram, midtpunkt, band, som dela de stora ytorna i smärre, vare sig dessa band radierande utgå från midten eller gå vinkelrätt från kant till kant.

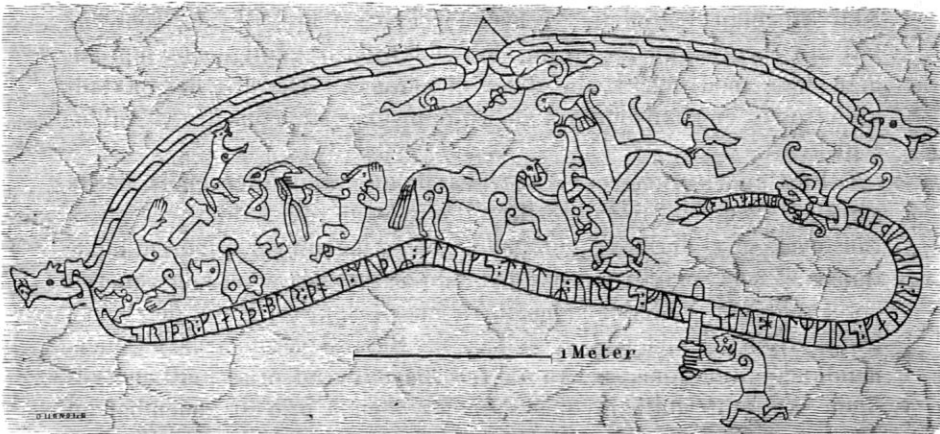

Fig. 1. Sigurdsristningen på Ramsundsberget i Södermanland.

Ändstyckena äro också regelbundet markerade med utsprång eller förhöjningar. Mellan de linier, som bildas af detta upphöjda och i öfverensstämmelse dermed dekorerade ramverk utbreda sig de passiva ytorna, hvilka man, af obenägenhet för all tomhet, försåg med rika prydnader. Under alla perioder af sund smak såg man noga till, att de ornament, som upptogo ytorna, icke fingo en sådan utveckling att de i förhållande till ramverket äro skymmande eller förtryckande. Deremot funnos perioder med sämre smak eller i ett eller annat hänseende missriktningar, och bland sådana förekommer äfven den, som icke gör vederbörlig skilnad mellan ramar och mellanliggande ytor. Fig. 3 visar prof på en sådan missriktning, fig. 2 deremot på väl dekorerade föremål.

Afvikelser i en sämre riktning äro undantag. Som regel kvarstår, att våra hedna fäder förstodo att väl skilja mellan aktiva och passiva delar å metallföremålen. Vi måste antaga att de besutto samma förmåga, när det gälde att behandla föremål af annan art, att således denna förmåga uppenbarade sig vid utförandet af den tidens byggnader af trä, i hvilka visserligen somliga delar göra skäl för benämningen aktiva, under det att andra aldrig spela mera än passiv roll. Denna förmåga kom våra fäder till nytta, då den utifrån komma byggnadskonsten i medeltidsart upptogs och gjordes inhemsk i Sverige. I de byggnader, som i detta afseende tjänstgjorde som förebilder, var visserligen skilnad gjord mellan aktiva och passiva delar; förmågan att göra skilnad mellan sådana

Fig. 2. Bronsspänne. Gotland.

redan innan medeltidens konst hos oss uppträdde, gaf ökad lätthet åt dennas upptagande och utbildande, och har således spelat en ingalunda oviktig roll.

Ornamenten kunde å ramverk och ytor anbringas på flere olika sätt. Någon gång förekomma de tecknade med inristade konturer, men detta framställningssätt spelade icke någon mera betydande roll: det befanns tydligen vara alltför magert. Å släta ytor anbragte man ornament genom att sänka de mellanliggande ytorna, dock ej plant, såsom i bildstenarna, utan man gaf åt de små bottendelar, som förekommo mellan de rika ornamenten, sluttande sidor, sjelfva ornamenten gjordes ock genom gravyr rikare. Detta framställningssätt är af en mycket god karakter, men förmodligen ansågs det vara förbundet med alltför mycket besvär, ty

det bibehöll sig ej synnerligen länge. I stället åstadkom man i gjutformen insänkta ornament, som å det gjutna föremålet voro upphöjda och der undergingo putsning, så att linierna blefvo skarpa. Detta förfaringssätt var vida beqvämare, men att inlåta sig derpå var att beträda ett sluttande plan: de på detta sätt åstadkomna

Fig. 3. Bronsspänne. Fastlandet.

figurerna blifva allt mera förvirrade, mången gång torde man hafva öfver ett nött original tagit en ny form, på sådant sätt gick man från sämre till ännu sämre.

Dessa gjutna ornament höjde sig öfver en bottenyta, af hvilken i de flesta fall mycket litet syntes. Ytterst sällan äro dessa orna-

ment verkligen modellerade, så att de, när det t. ex. är fråga om en djurkropp, hafva de rundade former, som tillhöra en sådan. Det vanliga är att kroppen är reducerad till ett ganska platt band, hvarigenom ornamentet ryckes långt bort från det område, som med fog kan kallas konstens.

När det är fråga om att från dessa förhållanden inom metallteknikens område draga en slutsats med afseende på våra hedna förfäders förmåga att åstadkomma något inom andra tekniska områden, måste vi gå till väga med en viss varsamhet. Den gjutna ornamenteringen saknar tydligen motsvarighet inom andra områden. Deremot borde de metallföremål, å hvilka figurer anbragts genom djupgående gravyr, vara af vigt för bedömande af skickligheten att hölja träytor med snidade ornament. Dess värre höra metallföremålen af detta slag till en liten grupp och denna hör icke till den hedna tidens sista tid, och beviskraften skulle derföre vara ganska liten, derest vi icke hade i behåll snidade bjelkar från den tidigare medeltiden — t. ex. taklistbjelkarna från Vrigstads kyrka i Småland — som förråda att ifrågavarande teknik verkligen från den hedna tiden lefde öfver ända in i medeltiden.

Det är för öfrigt icke endast rörande skulpturen, som vi kunna hemta upplysningar från metalltekniken, utan äfven med afseende på måleriet eller rättare benägenheten att åstadkomma färgkontraster. Å metallföremålen finna vi ytor af olika art och färg, ytor af gulblek brons, af glänsande guld, af hvitt silfver med afbrott af mörk niello. Å föremål af jern finna vi inkrusteringar af silfver. När sådana kontraster förekomma inom metallarbetet, måste vi taga för afgjort, att våra hedna förfäder äfven utom detta område älskade färgkontraster och att de i trä och å duken använde äfven andra färger än de få, som metallerna erbjödo. Hurudana voro väl de färgade framställningar, som inom andra områden användes? Derom veta vi allsintet, men så mycket äro vi berättigade att taga för gifvet, att deras formförråd icke var något annat än det, som förekommer å metallföremålen. Och hvilket var då detta formförråd?

Såsom jag på ett annat ställe framhållit¹ hafva vi först att urskilja en mycket tidig period, inom hvilken de vuxna menni-

¹ Jfr min uppsats om »De lägre naturfolkens konst» i A. E. Nordenskiölds *Studier och forskningar*.

skorna, liksom nu barnen i våra barnkamrar, hade ett öppet öga för den omgifvande verkligheten och äfven å sina händers verk återgäfvö dem. Den tidens dekorerings var spontant gjord, den var icke bragt i system. För att komma dertill fordrades en viss grad af reflexion, och denna infann sig i sammanhang med den fortgående kulturutvecklingen. Denna framkallade det stiliserade ornamentet,¹ och detta förekommer i tre skepnader, det lineära, äfven kalladt det geometriska, det animala, med motiv lånade från djur- eller människoverlden, det vegetativa, hvars förebilder tillhöra växtverlden. Ordningen mellan de tre grupperna kan synas konstlad, men den beror på det kronologiska uppträdandet af de olika motiven och är därför fullt giltig.

Under den tid, som närmast föregick medeltiden, spelade de lineära motiven skenbart en ytterligt underordnad roll. Men äfven om de icke förekomma i deras ursprungliga enkelhet, måste vi dock erkänna deras tillvara, ehuru under en något ändrad gestalt. Det är icke längre fråga om något så magert som den rena linien, denna har fått konkret gestalt i bandet, som under den angifna perioden förekommer i hög grad användt, dels i form af ett vanligt band, oftast flätadt, dels i den bandlika form, som djurkroppen, på grund af den i Norden rådande smaken, regelbundet fick. Det viktigaste ornamentsmotivet under den hedna tiden — jag menar nu jernaldern — var det animala. Det synes icke hafva framkallats genom iakttagande af den omgifvande verkligheten, utan rönt man i detta afseende inflytande utifrån, men de verkligheten återgifvande motiv, som sålunda erhöles, blefvo ej slaviskt kopierade, de omgestaltades efter den smak, som småningom utbildade sig inom landet och gjordes derigenom till verkligen nationel egendom. De vegetativa ornamenten voro från början den nordiska kulturen fullkomligt främmande. En nära beröring egde rum med det karolingiska riket och då inkommo i Norden vegetativa motiv, men de kunde icke bibehålla sig, utan upplöstes småningom i hvarjehanda bandmotiv, tack vare den förhärskande tendensen.

Den fornordiska ornamentiken har under senaste tid varit föremål för grundliga studier, men ännu finnes inom detta område

¹ Lineära motiv kunna nog hafva uppträdt tidigare, men de voro då icke stiliserade, utan snarare en kopia af något verkligt, ett band e. d.

mycket som återstår att förklara. Det en gång antagna animala motivet underkastades hvarjehanda förvandlingar. Ornamentsmotiv af detta senaste stadium förekomma t. ex. å det dosformiga spännet fig. 4, men spännen af denna grupp hafva, opraktiskt nog, en undersida, som var ornerad, ehuru ornamenten aldrig kunde synas, när spännet användes, med undersidan vänd mot klädningen eller kappan, och denna undersida visar ornament af en helt annan, mycket klarare typ (jfr fig. 5), samma typ, som vi återfinna på det svenska fastlandets, i synnerhet Upplands runstenar. Men den benlösa djurbild, som förekommer å dem, kan icke utan vidare betraktas som ett lån från figuren å det ifrågavarande gotländska spännets under-

Fig. 4. Bronsspänne. Gotland.

sida, ty å de uppländska runstenarna sjelfva hafva vi tillfälle att se hvarjehanda utvecklingsformer, först ett fyrfota djur, hvars namn i den zoologiska terminologien må lemnas osagdt, — om det än of-tast framställes såsom tvåfotadt, i det att de två benen, som äro åskådaren närmast, skyla de två andra benen, — vidare ett tvåfotadt djur — äfven här är det ena benet osynligt — med det bortre benet (benparet) indraget i den bugtade stjärtändan, slutligen en fotlös orm, liknande den, som förekommer å det gotländska spännets undersida.

Ett annat ännu outredt förhållande är den olikhet, som förekommer mellan ornamentiken å vissa bronser från den senare hedna

tiden och å silfverföremålen från samma tid. Vi hafva här att göra med tvänne sidoordnade grupper, af hvilka hvardera i hufvudsak måste anses vara af inhemskt ursprung. Silfversmyckena, som förekomma samman med myntskatterna, visa en lineieornamentik, i filigran, som är fullständigt skild från hvad vi se å bronserna, det är här ibland fråga om band, oftare om linier i form af trådar (jfr fig. 6). Visserligen finnas silfversmycken försedda med en ornering i vanlig nordisk stil, t. ex. det i Skåne hittade spännet fig. 7.

Fig. 5. Undersida af bronsspänne. Gotland.

Men detta är ett undantag. När de nordiska bandformiga djurgestalterna förekomma å silfversmycken i myntskatterna, äro de, ehuru släktskap kan uppdragas, på helt annat sätt formade, se t. ex. fig. 8.

Af den slutande jernålderns ornamentik kunna, för vår närvarande uppgift, flere slutsatser dragas: 1. man tyckte om att hölja ytorna med ornament, och detta kunde inverka på den börjande medeltidens arbete, 2. man kopierade under vår förkristna period aldrig verkligheten, utan fanns mellan denne och det stiliserade

ornamentet alltid ett svalg, — derföre kan det ej egentligen vara tal om en konstverksamhet under vår hedna tid.

Men kan detta vara riktigt? Våra hedna förfäder tänkte sig gudar och gudinnor under mensklig gestalt, och det är otvifvelaktigt att de tillverkade gudabilder. Dessa borde väl vara alster af en bildande konst. Ingen sådan bild från slutet af den hedna tiden finnes i behåll, och vi kunna derföre icke på grund af åskådning bilda oss ett omdöme. Det finnes en isländsk berättelse, som säger, att en flyktig man råkade samman med personer, som genom en sveabygd förde omkring en gudabild; flykten iklädde sig gudabildens kläder och agerade derefter gudabild — alltså borde ju gudabilden hafva sett skäligen lefvande ut och alltså hafva varit ett verkligt konstverk. Men denna berättelse är af ett jemförelsevis

Fig. 6.

Hängprydnad af silfeer.
Helsingland.

Fig. 7. Silfeerspänne. Skåne.

sent ursprung och vittnesgillheten är på grund deraf osäker. Jag vill förnämligast, under förutsättning att berättelsen förtjenar någon tillit, fästa uppmärksamhet dervid, att gudabilden var iklädd vanliga kläder, hvilket vittnar om en stor oförmåga i konstnärligt hänseende. De delar af guden, som ej voro klädda, måste hafva varit snidade, men voro de väl snidade? Jag kan ej tänka mig detta, då vi i våra jordfynd träffa framställningar af en valkyrja, som med dryckesbägaren helsar hjelten välkommen till Valhall, så beskaffade som fig. 9—11 visa. Det är icke konst, som uppenbarar sig i dessa gestalter, men väl ett försök att åstadkomma något i konstväg — ett försök, som ej var väl lyckadt.

Vi återkomma nu till den fråga, som ligger till grund för denna framställning: hvilken insats kunde från den föregående tiden, från den förkristna kulturen i Sverige gifvas åt medeltidens konst?

Någon byggnadskonst fanns icke under den föregående tiden, som kan hafva utöfvat ett inflytande på den första kristna byggnadskonst, hvilken vi kunna inom eget land studera, nämligen byggnadskonsten i sten. Denna är af främmande ursprung.

Fig. 8. Silverspännen. Östergötland.

Någon skulptur fanns icke i Sverige under den hedna tiden, som kunde gifva upphof till den skulptur, som förekommer i den börjande medeltidens kyrkor, en skulptur, som dels använder vegetativa motiv, hvilka i det stora hela voro för vår hedna tid främmande, och som använde animala och menskliga motiv af sådan art, att våra hedna förfäder icke kunde åstadkomma sådana.

Hvad våra hedna förfäder mäktat åstadkomma inom målningens område är oss fullkomligt obekant, men de måste inom detta om-

råde hafva varit bundna af samma begränsning, som gäller inom andra beslägtade områden.

Medeltidens konst, som i utlandet blifvit utbildad och derifrån infördes till Sverige, måste därför hafva varit för befolkningen i vårt land främmande. Genom inflytande af kristendomens förkunnare vann denna konst hos oss insteg. Den förutgående ut-

Fig. 9.

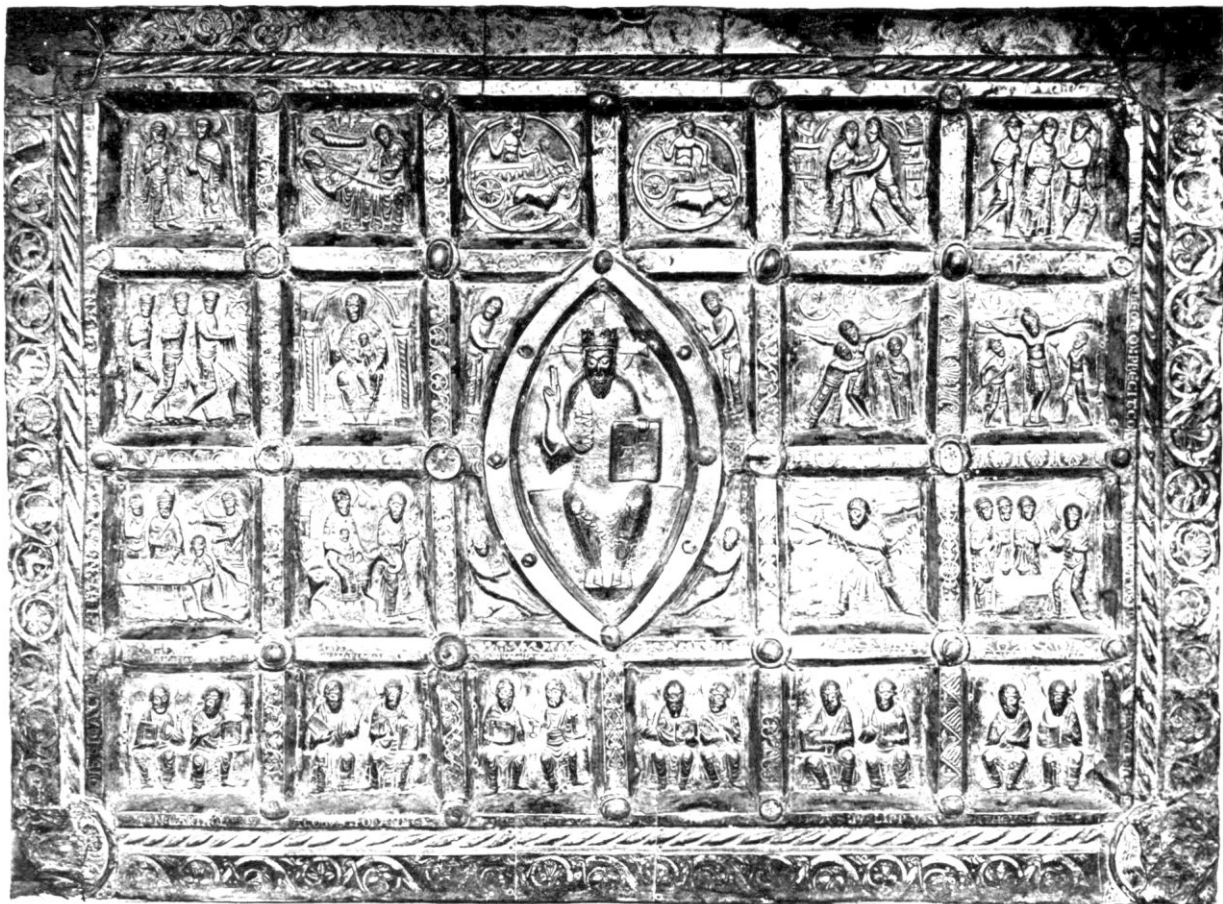
Fig. 10.

Fig. 11.

Qvinnobilder af silfver (naturlig storlek).

vecklingen inom landet kunde på sin höjd bidra med dekorerande af vissa underordnade partier, och den har bevisligen på sådant sätt bidragit. Men teknisk färdighet fanns förut i landet, och denna kom naturligtvis medeltidskonsten i hög grad till godo. Det var förnämligast i fråga om behandlingen af stenen som våra fäder i sådant hänseende hade något nytt att lära.

1:1. M. SILVERSPÄRRE, SÖCKHJ 4 M.

ALTARPRYDNAD [ANTEMENSALE] FRÅN BRODDETORPS KYRKA.